

Kansan- kirjoittaja historian muotoilijana

Anna Kuismin & M. J. Driscoll (toim.): White Field, Black Seeds. Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century. Studia Fennica Litteraria 7. SKS 2013. 216 s.

Miten kansa reagoi sivistyneistön kutsuun rakentaa suomalaista kansakuntaa? Mistä se kirjoitti? Miten se kirjoitti? Entä miten muualla Pohjoismaissa omaksuttiin kirjoitustaito? Muun muassa tällaisiin kysymyksiin vastaa Anna Kuisminin ja M. J. Driscollin toimittama artikkelikokoelma *White Field, Black Seeds: Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century*. Se valottaa itseoppineiden – niin sanottujen tavallisten ihmisten kirjoittamisen historiaa – ja laajemmin luku- ja kirjoitustaidon merkityksiä ja kirjakulttuurin kehittymistä niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa.

Yhteistä kokoelman 14 artikkelille on, että niissä annetaan tilaa yksittäisille kansankirjoittajille ja

heidän omalle äänelleen. Samalla kirjoittamisen käytännöt kytketään tekstien leviämistä, vastaanottamista ja vaikutusta koskeviin kysymyksiin. Teos tarjoaa tervetulleen, tuoreenkin näkökulman 1800-luvun kirjallisen kulttuurin tarkasteluun. Sillä huolimatta siitä, että näkemykset suomalaisen – ja ennen kaikkea suomenkielisen – kulttuurin varhaisvaiheista ovat viime vuosina tarkentuneet, ainakin kirjallisuudentutkimuksen keskipisteessä on useimmiten ollut eliitti tai hyvää vauhtia keskiluokkaistuva väestönosa. *White Field, Black Seed* -teoksen näkökulma on kuitenkin päinvastainen: jo heti kokoelman avaavasta Martyn Lyonsin artikkelista lähtien painottuu näkemys siitä, että ihmiset, jotka eivät ole saaneet lainkaan tai ainoastaan hyvin vähän kouluopetusta, ovat olleet aktiivisia toimijoita kirjallisuudentutkimuksen keskipisteessä ja laajemmin modernin kansakunnan idean muotoilussa.

Aivan ongelmaton tällainen *from below* -lähestymistapa menneisyyden tarkasteluun ei kuitenkaan ole. Martyn Lyons myöntää, että haasteena on, miten sijoittaa yksilö tai pieni ryhmä osaksi laajempia yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia muutoksia koskevaa historiaa. Tätä keskustelua jatkaa muun muassa Britt Liljewall artikkelissaan ruotsalaisten kansanilmien omaelämäkerrallisista teksteistä 1800-luvulta. Liljewall kysyy, missä määrin hänen aineistonsa itseoppineiden – käsityöläisten, sotilaiden, torppareiden ja muun maalaisväestön jälkeläisten – tekstejä voi pitää relevantteina luku- ja kirjoitustaidon muutosten ja merkitysten jäsentäjinä, kun tiedetään, että kirjoittajat olivat melkoisia poikkeuksia omissa yhteisössään. Itseoppineiden kirjoittajien asenteet lukemista ja kirjoittamista kohtaan olivat paljon myönteisemmät kuin valtaosalla ihmisiä, ja he ovat esimerkkejä näiden taitojen menestyksekkästä oppimi-

sestä. Liljewallin näkemyksen mukaan itseoppineet kirjoittajat ovat erottuneet yhteisössään ja joutuneet monenlaisten ennakkoluulojen kohteeksi. Tämä ajatus saa tukea muiltakin kokoelmaan osallistuneilta tutkijoilta. Myös ajatus kansankirjoittajien oman äänen tavoittamisen mahdollisuudesta näyttäytyy kriittisessä valossa. Lea Laitinen ja Taru Nordlund tuovat yhteisarikkelissaan esiin, että kirjoittamaan oppiminen on saattanut tarkoittaa kirjoittajan oman äänen katoamista, sillä kirjoittaminen on väistämättä merkinnyt sopeutumista sivistyneistön luomiin kielinormeihin ja -ideologioihin sekä kulttuuriin käytäntöihin. Laitisen ja Nordlundin mukaan kansankirjoittajan tekstiä analysoiva nykytutkija on yhtä sidoksissa kielitä ja tekstiä koskeviin arvoihin ja odotuksiin, mikä vaikuttaa tapaan lukea itseoppineiden kirjoituksia. Tällainen aineiston tulkitaan liittyvien kysymysten pohdinta on tärkeää ja ansaitsisi enemmän huomiota kuin mitä se nyt saa teoksessa.

Kaikkiaan *White Field, Black Seeds* -artikkelikokoelma kuitenkin käsittelee kiinnostavasti sitä valtavaa mullistusta, jota siirtymisen suullisesta kulttuurista kirjalliseen on tarkoittanut. Teoksen kirjoittajat ovat kieli- ja kirjallisuustieteilijöitä, historioitsijoita ja folkloristeja, jotka ovat pitkään tutkineet itseoppineiden tekstejä, kuten kirjeitä, päiväkirjoja, elämäkertoja, runoja tai muita, esimerkiksi uskonnollisiin tai kansatieteellisiin yhteyksiin liittyviä, kirjoituksia. Kaikille itseoppineille kirjoittaminen ei ole ollut arkirutiini, itseilmaisun väline tai keino välittää elämäntarinsaan jälkipolville, vaan se on saattanut olla pakollinen, siirtolaisuuden myötä syntynyt, käytäntö ja ainoa keino, jolla on voinut pitää yhteyttä kotimaahan jääneisiin sukulaisiin.

Tutkijoiden näkökulmat ja aiheet ovat keskenään hyvin eri-

laisia. Yhteistä on kuitenkin se, että jokainen artikkeli valottaa niitä prosesseja – myös poissulkemisen mekanisme ja osaamattomuuden ja alemmuuden tunteita –, joiden myötä kirjallinen kulttuuri muotoutui; kulttuuri joka edelleen mielletään sivistyksen arvoksi ja mitaksi ja myös ylpeyden aiheeksi niin Suomessa kuin muissa maissa. Esimerkiksi Kaisa Kauranen analysoi osuvasti sitä, miten itseoppineen kirjoittajan asema saattoi olla monella tapaa jännitteinen: Kirjallisen kulttuurin omaksuminen tarkoitti etääntymistä maaseudun elämäntavasta, mutta silti kiinnostus lukemista ja kirjoittamista kohtaan ja tutustuminen sivistyneistön ajatusmaailmaan ei johtanut sosiaaliseen nousuun. Itseoppineet kirjoittajat eivät omaksuneet sivistyneistön muotoilemia normeja eivätkä osallistuneet suomalaisen kansakunnan rakentamiseen odotuksien mukaisesti. Toisaalta itseoppineiden ihmisten näkemykset siitä, mikä edisti kansakuntaa ja sen kulttuuria saattoivat poiketa hyvinkin paljon sivistyneistön käsityksistä, kuten Kati Mikkola tuo esiin itseoppineita kansanperinteen kerääjiä käsittelevässä artikkelissaan.

Ajatus kirjoittamisesta yhteisöllisenä toimintana kulkee läpi koko teoksen. Sosiaalisten verkostojen, mentoreiden ja ennen kaikkea Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran merkitys suomenkielisen kirjallisen kulttuurin vahvistamisessa on ollut tärkeä niin kirjoittamaan kannustamisessa kuin tekstien säilymisen ja julkaisemisen kannalta, mikä tulee havainnollisesti ilmi muun muassa Anna Kuisminin artikkelissa. Joskus kirjoittamaan innostava yhteisö on voinut olla hyvinkin pieni, esimerkiksi kyläyhteisö tai yhdistys, jonka jäsenille on toimitettu yksi yhteinen käsinkirjoitettu sanomalehti. Silti sekin on tarjonnut itseoppineelle kirjoittajalle tai kirjoittajakollektiiville paikan omien yhteiskunnallisten näkemysten jäsen-

tämiseen ja kokemuksen niiden esittämisestä yleisölle. Kirsti Salmi-Niklanderin artikkeli käsinkirjoituista sanomalehdistä haastaakin vakiintuneita käsityksiä kirjoittamisen ja tekstin vastaanottamisen prosesseista ja siitä, mikä on tulkittavissa yksityiseksi ja mikä julkiseksi. Kirjoittaminen ei aina ole yksin tapahtuvaa eikä julkista tekstiä ole välttämättä painettu. Aina rajanveto suullisen ja kirjallisen kulttuurin välillä ei sekään ole selkeä, kun käsinkirjoitettu lehti on saatettu julkaista yhteisissä tapaamisissa ääneen lukemalla.

White Field, Black Seeds -teos kokoaa yhteen tutkimusta, jota itseoppineista kirjoittajista ja heidän teksteistään on jo jonkin aikaa tehty, ja tarkentaa käsityksiä kielen ja kirjallisen kulttuurin merkityksistä kansakunnan rakentamista koskevien ideoiden materialisoinnissa. Silti tiedämme edelleen liian vähän siitä, millaisena kansakuntaprojekti hahmottui kansan näkökulmasta.

– HEIDI GRÖNSTRAND